

SUFERINȚELE TÂNĂRULUI GHICA

Nicolae Mecu*

Concentrată asupra fabuloasei memorialistici din *Scrisori către V. Alecsandri* și *Convorbiri economice*, exegeza operei lui Ion Ghica a lăsat în umbră o serie de scrieri care, dacă nu concurează statutul incontroversabil al celor două capodopere, nici nu li-l deservește. Ele creează în jurul vârfurilor un spațiu de comprehensiune mai amplu decât dacă aceste performanțe ar fi rămas pure monade fără uși și fără ferestre; opere minore, ele înlesnesc descifrarea figurii autorului în evoluția ei. Între aceste compuneri secundare, în cele ce urmează propun atenției cele trei întâmpinări, să le spunem așa, scrise în limba franceză și apărute la Paris, cu care tânărul Ion Ghica, ascuns în spatele unor pseudonime care să le confere credibilitate, bate la porțile Occidentului încercând să-i rețină atenția. Toate au în vedere politica expansionistă și anexionistă a Rusiei – și iată principalul motiv pentru care aceste scrieri de junețe nu au putut fi cuprinse în vreo ediție sau comentate liber și în întregul lor: nici măcar de către istoricii literari care s-au consacrat vieții și operei lui Ghica: D. Păcurariu, autor al unei oneste monografii, și Ion Roman, acribiosul, informatul și la fel de onestul editor și comentator al scriitorului în discuție. Prima dintre aceste scrieri petiționare, datând din 1835, așadar de când autorul nu împlinise nici 20 de ani, este o broșură de 16 pagini numerotate, intitulată *Coup-d'oeil sur l'état actuel de la Valachie, et la conduit de la Russie relativement a cette province*, semnată „Pr M. de L***, ancien agent diplomatique”. A doua, de 23 de pagini numerotate, cu titlul *Poids de la Moldo-Valachie dans la question d'Orient*, e subintitulată „coup-d'oeil sur la dernière occupation militaire russe de ces provinces” și poartă semnătura „M. de M. O***, agent diplomatique”. Cea de-a treia, care de data aceasta nu mai e o broșură, ci o carte în regulă (numără 126 de pagini *in octavo*), intitulată *Dernière occupation des Principautés Danubiennes par la Russie*, e semnată printr-o anagramă a numelui Ion Ghica: „G. Chăinoi”. Trebuie spus de la bun început că aceste trei lucrări de junețe anunță îndeajuns de lămuritor formula de maturitate a scriitorului memorialist, și anume de imbricare naturală, genuină, a discursului pozitiv cu cel al literaturii, și totodată de punere în competiție a adevărului istoric cu cel epic, a virtuților memoriei cu cele ale imaginației; o competiție în care, dacă adevărul riguros factual, tranzitoriu și particular, este obliterated, adevărul epic, mult mai peren și care e în fond un adevăr generic-uman, învinge mai mereu.

---

* Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” al Academiei Române.

Toate cele trei întâmpinări au ca destinatar Europa liberă, cu prioritate Franța și Marea Britanie. Să reținem mai întâi această schimbare a axei adresării: de la Înalta și Sublima Poartă la porțile Occidentului. În al doilea rând, nu avem de-a face aici cu tradiționalele plângeri și pări boierești încărcate de patimă, umori negre și interes personal, ci cu niște informări documentate asupra situației Principatelor, prin care sunt aduse la cunoștința marilor puteri realități ce încep cu înșirarea elementarilor parametri geografici și se termină cu descrierea succintă a situației politice interne și a celei de la granițele moldo-valahe. Scopul sesizărilor e acela de a face ca Occidentul să devină conștient de însemnătatea strategică a Principatelor în marea chestiune aflată la ordinea zilei, și anume aceea a „echilibrului european”, cele două țări române urmând, în vederile lui Ghica, să joace un rol de tampon între Rusia și Turcia. În plus, autorul se arată convins – și așa va rămâne toată viața – de rolul capital al Turciei în acest echilibru, și cu deosebire în stăvilirea expansiunii rusești spre gurile Dunării și Balcani. Așa se explică pledoaria lui pentru sprijinirea imperiului aflat în evident declin militar și economic, dar care, argumentează tânărul valah, dă semne clare de modernizare. În același fel se explică punerea față în față de către el a drepturilor obținute de Principate prin clauzele tratatelor (cunoscutele „capitulații”) cu Poarta și, pe de altă parte, prerogativele din ce în ce mai abuzive ale Regulamentului Organic și cerințele exorbitante la care sunt supuse cele două țări române aflate sub ocupația unui colos militar. „Atâta arbitrar, atâta exces de zel și abuz de putere – scrie Ghica la 1835 – au devenit așa de revoltătoare, încât succesorul contelui Pahlen, generalul Zaltukin, descris de ruși ca un monstru de cruzime, nu și-a putut reține durerea aruncându-și ochii asupra tristului spectacol pe care i-l înfățișa țara și văzând drumurile pline de cadavre ale nenorociților care sucombaseră sub povară...”¹. Exemplele oferite la tot pasul de petiționarul încă adolescent trezesc interesul exegetic al istoricului și criticului literar, ele anunțându-l pe amatorul de fapte și de chipuri ce vor alcătui „muzeul Carnavalet al nostru”, după vorba lui Călinescu. Curiozitatea junelui Ghica în această privință cunoaște margini, paragraful sau fraza începute printr-un enunț de principii devin tentaculare, acroșând cât mai multe ilustrări concrete ale fenomenului. Dincolo de cerințele logice ale demonstrației, în acumularea nesățioasă de probe se simte bulimia factologică a naratorului și, totodată, se vede limpede cum omul de vocație și formație pozitivă îi întinde mâna creatorului de lumi; cum, altfel spus, notarul fidel se lasă sedus și întregit de artist. Discursul expositiv se încarcă de atâta realitate, încât nu o dată aceasta anticipă ceea ce în *Scrisori către V. Alecsandri* și în alte texte ale maturității va deveni imagine barocă, halucinantă: „Au fost văzuți cazaci conducând ca pe niște cirezi bărbați și

¹ Toate citatele din prezentul studiu se dau în traducerea mea. Am lăsat în original câteva secvențe pe care le-am considerat a deține un aplomb și o grație specific galice [n. N.M.].

femei încărcate de provizii și de lemn de construcții pentru poduri; alții, înjuțați la căruțe în loc de boi. [...] Doi nenorociți de țărani venind de departe, obligați să transporte fân pentru trupe, se aruncă la picioarele autorităților locale și rusești și, implorându-le zadarnic înțelegerea, își iau viața. [...] În oraș, un bărbat care conducea o căruță, împins de o disperare asemănătoare se aruncă în râu; nu e salvat decât din întâmplare. O sărmană femeie, nefiind în stare să hrănească soldații cazați la ea, se aruncă în râu și nu poate fi salvată”. O frază-period de un asemenea tip, descriind mulțimea de samavolnicii ale ocupației rusești, ocupă aproape o pagină și jumătate (pentru conformitate, v. paginile 7 și 8 ale textului din 1835). Începe cu propoziția „Reprezentați-vă o armată puternică de 180 de mii de oameni...”, urmează un număr de circa 15 situații și date ilustrând oneroasele și zdrobitoarele obligații de întreținere a acesteia, apoi încheierea: „vă veți putea face o idee despre starea de plâns în care a căzut țara”.

Ce mai deosebește petițiile lui Ion Ghica de vechile jalbe către Sublima Poartă sunt *ținuta și tonul*, care nu aparțin doar unui spirit viril, sobru și demn, ci și unui critic și lipsit total de complexe Răsăritului marginalizat și rămas în urmă. Autorul recunoaște marele decalaj ce ne desparte de Occident, însă o face fără exaltări naționaliste puerile. Viitorul memorialist nu ezită să etaleze virtuțile unei țări „privilegié par la nature” și să motiveze și să încerce a stârni interesul Europei civilizate pentru ea: „Cele două principate, al Moldovei și al Valahiei, trebuie să se afle de acum încolo sub protecția puterilor luminate ale Europei; fie ca aceste puteri să țină seama de avantajele pe care comerțul în genere îl poate trage din fertilitatea solului lor și de respectul datorat unei independențe bazate pe tratate solemne”. În cazul că lucrul acesta nu se va întâmpla, Ghica prezice urmări catastrofale pentru toți, căci „posedarea” Principatelor de către Rusia „ar folosi intențiilor ambițioase ale unei puteri care, după atâtea invazii, își întinde azi brațele asupra Constantinopolului și Mării Negre”.

Cât despre spiritul critic de care vorbeam, el nu se manifestă numai în legătură cu Rusia și cu slăbiciunile și trădările autohtone, ci și cu defectuosul sistem de cunoaștere a Principatelor de către marile puteri apusene, mai precis cu calitatea dubioasă a reprezentanților diplomațici trimiși de ele în Răsărit.

Cea de-a doua broșură, *Ponderea Moldovalahiei în chestiunea orientală*, publicată la Paris în 1838, începe tocmai printr-un rechizitoriu având această adresă. *Ex abrupto*, autorul valah observă că rezolvarea „chestiunii orientale” ar duce și la „cea mai miraculoasă metamorfoză” a „părții celei mai defectuoase și mai desconsiderate a diplomației [anglofranceze] în Orient”. În ce constă aceasta, aflăm o pagină mai departe. Faptul că guvernele apusene au „noțiuni incerte” despre cele două Principate este cauzat, în opinia autorului noii broșuri, de calitatea „agenților diplomațici” pe care ele îi trimit aici și care „în acest climat fericit nu se dedau decât plăcerilor voluptății și ale vânătoarei, plăceri care, în toate timpurile și

sub toate regimurile, au dus la neglijarea observațiilor prețioase ce trebuie trimise suveranilor. Să se deschidă, prin urmare, ochii asupra acestei deficiențe, să se profite de ceea ce oferă poziția strategică a țării la care tocmai m-am referit, și nu vor mai exista temeri de prezent, iar viitorul ar asigura liniștea stabilă a acestei părți a Europei pentru toate generațiile”. Și critica lui „M. de M. O”, „agent diplomatique”, trece imediat în diatribă: „... în vreme ce Rusia își acreditează de secole în jurul diverselor guverne ale Orientului tot ce are mai nerușinat, mai ales printre indivizii de rasă fanariotă, pentru *spionaj, intrigă, complot, înșelătorie* [s.a.] etc., noi am văzut ceea ce se întâmpla printre nonșalanții reprezentanții ai lui Saint James și Tuilleries-ilor și nu putem tăcea aceste lucruri de cel mai mare interes fără a le semnala cui de drept”. Însă există și excepții. Autorul îl numește în acest sens mai întâi pe George Canning, diplomatul englez de la Constantinopole care „prin marea sa capacitate putea să paralizeze manevrele îndrăznețe ale Nordului, înțelegându-le pe deplin”. Există apoi „domnul Urquhart, prim-secretar al ambasadei britanice”, tot la Constantinopole, care „abil și prevăzător, a aprofundat fără îndoială această chestiune [cea orientală, n. n.] sub multe raporturi”. Secretarul de ambasadă este unul și același cu David Urquhart, marele filoromân scoțian (ca și, de altfel, mare filoturc) despre care peste patruzeci de ani Ghica va scrie una dintre cele mai atașante „scrisori” către Vasile Alecsandri. Acum, la 1838, îl vedem regretând că omul atât de dotat și de bine orientat și intenționat n-a fost propus ministru, fiindcă într-o atare situație, „cu luminile răspândite în lucrările sale, el ar fi clarificat complicația, ar fi îndepărtat pentru totdeauna pericolul și ar fi onorat Anglia și Europa prin persoana sa”.

Foarte avizat și totodată critic-denunțator, antrenându-și în demers marile rezerve de ironie și pamflet, se dovedește viitorul scriitor atunci când descrie mijloacele prin care Rusia mistifică Occidentul în legătură cu Țările Române, răspândind despre ele „*des fausses idées*”, prin „panegiriștii ei salariați”, care scriu despre „binefacerile pe care le aduce protectoratul ei”. Satira este cu atât mai acerbă când acești panegiriști sunt recrutați din rândul conașionalilor autorului.

„Se acordă încredere – scrie dezlănțuit Ghica – unor pigmei literari imorali, care cred că pot să aducă lumină în gravele chestiuni de stat și care sunt destul de lași și de corupți chiar spre a nu admite că primul principiu fundamental în morală, în politică, precum și în interesul unui stat, este acela care-i asigură acestuia propria existență; căci ei cred că trebuie să se supună capriciului, arbitrariului, jugului străinului, punând la-ndoială faptul că lupta cea mai nobilă este aceea a independenței, și singura lege sfântă este de a învinge sau a muri”. Acești „*raisonneurs salariés*”, asertează mai departe „agentul diplomatic”, „încă mai cred că poporul acestor țări este lipsit de nerv, că spiritul național nu mai există”. Drept replică, polemistul amintește că românii au avut „veacul lor de glorie și de mărire; că ei au încă limba lor, moravurile lor, religia lor națională, instituții, coduri de legi” și așa mai departe. Așa încât broșura din 1838 smulge vâlul de pe toate

falsurile. Bunăoară, „contrar proclamărilor generalilor lor [e vorba în continuare de ruși, n. N.M.], în care se dădeau asigurări de prietenie, de bune intenții, de fraternitate și de tot ceea ce poate flata urechea și liniști spiritele, în realitate lucrurile stăteau cu totul altfel”, căci, ține el să avertizeze o dată mai mult Occidentul, ocupația rusească nu are nimic în comun cu ceea ce se înțelege în Europa prin termenul „ocupație”. Vălul este smuls și de pe personaje care trec drept pozitive, cum este generalul Kiselev, care însă „nu deținea decât calități de salon și jargonul de societate”, ceea ce de altfel „*c'est déjà quelque chose pour un russe*”. Cu toate că „prin manifestările sale afabile el îndulcea trista soartă a celor în suferință”, generalul nu avea „câtuși de puțin capacitatea de a governa”, aceasta și deoarece era „înconjurat de greci fanarioți (*„race qu'on ne pourrait assez stygmatiser* ”, adaugă el între paranteze), „urma sfaturile lor pernicioase, și, în speranța că va deveni principe al acestei țări, încerca să-și creeze un partid – și de aici laudele indivizilor superficiali”. Însă, avertizează aforistic junele valah, „*les hommes d'état on les apprécie au conseil, mais pas au salon, c'est pourquoi on rencontre mille cavalière servant et tzutzubei et à peine un homme d'état éminent*”. Să notăm însă că mai târziu Ghica își va revizui opinia asupra guvernatorului rus, v. de pildă *Scrisorile către V. Alecsandri*. Acum, la 1938, și mai rău cade Mircovici, ocupantul rus al viceprezidenției Moldovei, care „în armata Franței cu siguranță nu ar fi avut nici măcar gradul de sergent-major”.

Ultima ocupație a Principatelor Dunărene de către Rusia, cartea din 1853, este, natural, o lucrare sensibil mai complexă și mai matură. Mă voi opri mai atent asupra capitoului despre literatură (*De la littérature et de ses tendances*), care începe cu enunțarea unei insolite aprecieri asupra generației pașoptiste: „Dacă această generație a propagat bune idei, trebuie spus de asemenea că filosofia veacului al XVIII-lea, filosofie de care ea era îmbibată, a produs efectele ei rele”. Reproduc paragraful în care sunt expuse aceste consecințe nefaste:

„În Franța, enciclopediștii, eliberându-l pe om de vechile prejudecăți, i-au inspirat instincte morale și idei elevate; la noi, filosofia voltairiană, distrugând legăturile religioase, nu punea nimic în locul vechilor credințe. Ea îl înarma pe român cu toate instrumentele dialecticii și ale ironiei, a căror utilizare nu constituiau pentru el decât un pericol mai mult. Neofiii civilizației îmbrățișară cu ardoare senzualismul. Totodată, propagarea ideilor se făcea în mare parte prin relațiile sociale, căci guvernul se opunea înființării unei catedre de filosofie. Însușite sistematic, efectele acestei științe ar fi fost cu totul altele”.

Trecând concret la literatura română, Ion Ghica emite câteva judecăți de existență și de valoare judicioase, de luat în seamă dacă ținem cont de data la care sunt exprimate, ca și de vârsta autorului: rolul învățaților ardeleni din secolul 18, al lui Iancu Văcărescu, apoi al lui Grigore Alexandrescu și Vasile Alecsandri, tustrei „poetii cu totul remarcabili” și care „au dat un mare și veritabil impuls literaturii naționale”. Mai sunt menționați, tot la loc de frunte, Bolintineanu și Bălcescu,

acesta ca prozator. Cu totul nedrept este însă pasajul consacrat lui Eliade, ... *et pour cause*. Că el este literatorul nimic de-a dreptul de către veșnicul său inamic nu mai reprezintă, de mult, vreo surpriză. Să vedem însă în ce termeni se produce exterminarea. Mai întâi, autorul *Zburătorului* este pus într-un tandem de opuse, ca să zic așa, cu Iancu Văcărescu („Jean Vacaresco”): „Unul, mare senior, scrie din gust, din vocație, și lasă în literatură câteva creații de un duh tânăr și original, care rămâne; celălalt, Eliad, face din ea meserie și negustorie; este lipsit de idei, de tendință politică, de gust literar; își vinde pana oricui îl plătește; și, pentru prima dată, poezia românească se vede târâtă în noroi. Deținând un monopol de tipograf, Eliad scrie pentru a le da o ocupație lucrătorilor săi (era doar singurul om de litere în viață); neobosit în a ține o corespondență pentru plasarea scrierilor lui, se adresează tuturor vanităților, tuturor patimilor, și sfârșește prin a-și face lăudători; atunci își încordează imaginația și se crede creator al unei limbi noi. Mutilează, face ininteligibilă și ridiculă limba română; își închipuie că a dat românilor o literatură fiindcă a făcut niște biete traduceri și, lucru vrednic de remarcat, cu toate că lipsit de idei și de talent, sfârșește prin a câștiga o popularitate imensă. Influența presei, într-o societate astfel întocmită, capătă proporții pe care cea din alte țări ale Europei le-a pierdut de mult.”

Dacă trecem dincolo de acest capitol, vedem că volumul din 1853 realizează un tablou complex al Țărilor Române (cu deosebire al Munteniei), în preajma Revoluției de la 1848. Mai întâi prezintă amănunțit „atitudinea Rusiei față de Europa” (este titlul primului capitol), schițează „conduita porții cu privire la Principate”, apoi trece la descrierea sistematică și amănunțită a stării de lucruri din acestea (de la p. 31 până la sfârșit): „noțiuni statistice” de natură demografică, de producție agricolă și manufacturieră, „Regulamentele organice” și consecințele lor politice, administrative etc., categoria socială a boierilor, situația politică, administrativă și financiară a Țării Românești în 1848, „Mișcarea de la 1848”. De interes pentru istoricul literar este mai ales capitolul „Starea spiritelor în 1848”, care vine îndată după cel consacrat literaturii. Pasaje întregi îl prevestesc îndeaproape pe naratorul din *Scrisori* și din *Convorbiri economice*. Pentru ilustrare, mă limitez la începutul capitolului – anticipare în mic a descrierii din cunoscuta „scrisoare” intitulată „Din vremea lui Caragea”. Scriitorul se anunță de pe acum ca un realist avid de fapte și ca un maestru al acumulării:

„Anul 1847 se încheiase pentru români sub auspicii sumbre. În ciuda abundenței agricole de la sate, orașele erau lipsite de pâine, foametea aproape că afecta și populația capitalelor [de județ, n. N.M.]. După ce își pierduse ziua toată în fața prăvăliei brutarului, tatăl de familie se întorcea seara acasă tot fără pâine, cu trupul sleit și hainele rupte în încăierările cu alți nefericiți. Holera, care înainta cu pași repezi, era așteptată cu îngrijorare; lăcustele făceau ravagii în trei regiuni. O neliniște vagă cuprinsese toate spiritele. În acest an, se număraseră nedreptăți încă mai scandaloase decât în alte vremuri. Un tânăr soț, aparținând uneia dintre

primele familii ale țării, vru să-și răzbune onoarea ultragiată de o rudă apropiată a principelui; fu pedepsit și exilat, în vreme ce individul care încălcase în mod nedemn morala se plimba în văzul lumii și era pus în funcții, în ciuda indignării oamenilor cinstiți. Nu se ieșise bine din afacerea asta că un președinte de Curte de justiție se găsi implicat într-un asasinat asupra unui țăran. În locul pedepsei cerute de lege și așteptate de lume, după numeroase probe incontestabile puse în sarcina vinovatului, curtea judiciară a cazului e suspendată și amintitul președinte primește favoruri mai mari ca oricând. Miniștrii, la fel de bine ca însuși prințul Bibescu, erau de comun acord și vociferau cu privire la starea deplorabilă în care se găsește țara; ei își aruncau vinovățiile unul asupra altuia și asupra prințului, acesta asupra boierilor și consulului Rusiei, pe care îl acuzau fără reținere că se opune oricărei îmbunătățiri, oricărei măsuri de natură a opri răul. Tinerimea, tracasată de poliție, insultată cu orice ocazie, stânjenită în mișcările ei, e împinsă de umilințele la care e supusă să fie unită, să dobândească spirit de corp și, astfel, ea devine o forță la dispoziția oricui dorește să acționeze în contra guvernului și a prințului”.

ABSTRACT

The subject of this presentation consists of three very little known works of the writer, economist and Liberal ideologist Ion Ghica (1816–1897), from 1835, 1838 and 1853, therefore, at least the first two ones written in his early youth. Conceived and written in French and addressed to the great European powers, first and foremost to France and England, they are meant to inform the West on Russia's expansionist targets and on the dangers represented by this expansion to the European South-East for the West. Presenting briefly their contents of political history, the study emphasizes the literary component of the discourse, revealing the parts that identify the anticipations of the future Realist narrator, eager for facts and colour, creator of memorable scenes and characters.

Key-words: Principalities, the Organic Regulations, West, Russia, occupation, lifting of the veil, facts, critical spirit.